

УДК 378.1

Тищенко В.М., доктор філософії, професор
*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького*

МОВНА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Студентська аудиторія, коли вона нас слухає, спрямовує свою увагу на думки і почуття, що передаються з допомогою першооснови людських комунікацій – слова. І тут вимоги до лектора чи не найвищі. Мовні комунікації діятимуть ефективно, якщо на першому місці серед їх складових буде граматична бездоганність.

Грамматичні помилки може дозволити собі лише учень. Але вони неприпустимі для Вчителя. По-перше, такі помилки знижують вартість сказаних слів та цілих мовних зворотів. А, по-друге, у лекторів відчуття власної граматичної недосконалості є з числа тих чинників, що формують чи не найстрашніший для нас комплекс – комплекс невпевненості, професійної меншовартості. Комплекс же цей володіє кумулятивними якостями, тобто кількісним накопиченням страху перед кожною лекцією та в ході її. Ну, а результат цього всього, очевидно, буде негативним.

Грамотність вузівської лекції – найбільш точний показник мовної культури викладача. А це, у свою чергу, тісно пов'язано із загальною культурою людини, потенціалом її наукового та художнього мислення. Справедливо припустити, що коли педагог не може якісно висловити свої думки, то, очевидно, він і мислить дещо хаотично, безсистемно. Відверто засмучують у лекціях випадки невірних мовних зворотів, порушення синтаксичних та фонетичних норм. Неспроможність грамотної побудови мови призводить до недоліків, які неухильно девальвують якість навчального матеріалу. Можна б навести чимало прикладів порушення узгодженості слів у складних реченнях, помилкового вживання відмінків, неточності у прийомах, наголосах; схильності до діалектизмів. Але таке унаочнення мало б на сьогодні помітний друкований обсяг.

Грамматичні хиби у безмежному своєму розмаїтті, особливо в умовах становлення української мови як державної, як мови викладання у вищій школі є, на жаль, далеко не поодиноким явищем в усіх (підкреслимо – в усіх) регіонах України з тою лише різницею, на якому історичному ґрунті зросли наші граматичні проблеми. Не може не турбувати також надмірне вживання сучасних іноземних термінів (переважно англійських) у тих випадках, коли існують їх українські аналоги.

У контексті вищесказаного стає зрозумілим, що обов'язком викладача є всебічне удосконалення своєї мови. Бездоганне знання синтаксису, морфології, фонетики, орфоєпії, пунктуації є для нас таким же необхідним, як для співака музичний слух. І однаковість **норм вимови** повинна стати такою ж закономірною, як і однаковість **норм правопису**. Тому знання і виконання усіх

правил літературної мови – закон для сучасної української школи. І середньої, і вищої.

Важливу роль відіграє попередня робота викладача над змістом своїх лекцій. Саме тоді закладаються їх комунікаційні основи, шліфується кожен вислів, обмірковуються формулювання, обираються виразні засоби.

Так, кожна успішна лекція – це, у значній мірі, результат праці в домашній "лабораторії" її автора. Щоб оцінити таку працю в аспекті розвитку мовної культури торкнемося науково-педагогічної сутності усної мови, яка полягає, насамперед, в умінні викладача формулювати свою думку, інтелектуально творити у присутності студентів, творити швидко і якісно – відразу начисто, без чернеток, виправлень і змін. Але це ще не все. На відміну від письменника, з одного боку, та читця-декламатора – з іншого, академічний лектор несе відразу два навантаження: він автор своєї лекції, і він же її виконавець. Як **автор** лекції, професор, доцент повинен обдумувати і формулювати навчальний матеріал, як **виконавець** – зобов'язаний обрати форму подачі матеріалу студентам. І він мусить робити це віртуозно, тобто вмінні миттєво поєднувати авторство з виконавською технікою.

Це поєднання містить немало труднощів. Бути автором статті, брошури, книжки – це вже серйозна задача. Не тільки поетам, письменникам відомі так звані "муки творчості": чернетки кваліфікованих викладачів також свідчать про велику і трудомістку роботу одночасно і над змістом, і над формою викладу. Чернетки, напевно, тому так і названі, що вони зовсім чорні від вставок, закреслень, замінів. Без цього немає успіху, як не має, зрештою, і самої роботи.

Щодо іншого навантаження викладача-лектора, тобто виконавської техніки, – це також дається не відразу. Виступ перед аудиторією – завжди серйозний іспит, особливо для новачків. Таким чином, взяті самі по собі авторство лекції та її виконання вже є завданнями складними. Суміщення ж їх при роботі в аудиторії цю складність подвоює.

Іноді доводиться зустрічатися із здивуванням: чому ось такий-то викладач, людина в цілому кваліфікована, не може за кафедрою – як би це м'якше сказати – блиснути своїми знаннями? А відповідь, між тим, може бути такою: не вистачає інколи вміння поєднати два процеси (творчість і виклад) в єдине ціле. Одна річ – готувати навчальний матеріал вдома (в бібліотеці), не хвилюючись, маючи час на обдумування кожного слова, а інша – творити в аудиторії перед студентами, не роблячи великих пауз, не зловживаючи конспектами і забезпечуючи при цьому належну якість самого навчання. Ось чому вузівська лекція є складною інтелектуально-емоційною працею, і успіх її забезпечується поєднанням таланту, знань, досвіду, праці. І кожному з нас доводиться долати усі труднощі на шляху до лекторської фаховості, щоб не мучитися в аудиторії самому, а головне – не мучити студентів.

Вже під час попередньої підготовки лектору бажано мати на увазі, що в аудиторії слід здебільшого говорити, а не читати, оскільки переваги живого слова – очевидні. Коли викладач за кафедрою читає по заздалегідь написаному тексту, то – хоче він того, чи ні – у студентів складається враження, що їх

лектор говорить чужі слова. Слухачі не люблять "читаючих" лекторів. Крім того, зв'язаність очей текстом заважає встановити контакт викладача з аудиторією. Тому навіть лектору-новачку не рекомендуємо читати текст. Порадимо для початку добре вивчити написане і під час лекції лише зрідка заглядати в конспект.

Але! Чисті усні комунікації на лекціях – не самоціль, а засіб. Форма лекції органічно витікає з її змісту, залежно від специфіки навчальної дисципліни. А з іншого боку, щоб зміст огорнути у належну форму, необхідно добре володіти усім простором літературної української мови, усіма її багатствами, включаючи аудіо-візуальну складову.

Література

Стаття є авторським матеріалом, частиною власної концепції, з найбільш повним висвітленням якої Шановні Читачі можуть, зокрема, ознайомитись у монографіях: *Тищенко В.М. У володіннях Логоса.* – Львів: Сполом, 2002. – 342 с.; *Тищенко В.М. Викладач вищої школи: феномен професії.* – Львів: Сполом, 2006. – 398 с. А також у навчальному посібнику: *Тищенко В.М. Лаконічна Україна.* – Львів: Сполом, 2009. – 320 с. (Гриф МОН).

Summary

Vadim Tyshchenko

**Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z.Gzhytskyj**

LANGUAGE CULTURE OF TEACHER OF HIGHER SCHOOL

An institute of higher lecturer must have clear imagination about many-sided nature of linguistic signs and about the technique of rapid selection of necessary from them in this moment, must always be ready to the search of successful utterances and depicting verbal facilities. All of it puts a teacher before a necessity to fill up, to enrich and control the vocabulary. As exactness and expressiveness of language of lecturer is based exactly on the proper stock of his words. Than more words are at disposal of lecturer, so much the better and easier he formulates an idea after a department.